

«XÈNIUS» I GUALBA

ENRIC JARDÍ

Eugeni d'Ors està relacionat amb el Montseny per dues raons. La primera, més aviat tangencial, és pel fet que prologà el recull de poesies d'aquell que tingué en la incomparable contrada la seva «pàtria poètica», segons confessà el propi autor. Em refereixo, naturalment, a «Guerau de Liost» que, el 1908 pogué oferir a la nostra literatura renaixent, el seu preuat llibre «La Muntanya d'Ametistes».

La segona i més important vinculació orsiana amb el Montseny és la d'haver escrit i publicat, el 1915, provisionalment en forma de «gloses», la narració «Gualba la del Mil Veus».

El proemi d'Eugeni d'Ors al primer recull poètic de «Guerau de Liost» constitueix, en definitiva, una anècdota en la vida i obra del prologuista i del poeta Jaume Bofill i Mates, figura preclara del nostre noucentisme que tingué interès que la seva presentació al món literari vingués avalada per aquell qui s'havia autoerigit definidor del moviment per mitjà de la seva col·laboració, gairebé quotidiana, a «La Veu de Catalunya».

Tanmateix, el més curiós del cas fou que el text que Ors, ple de condescència, accedí a redactar per a les primeres planes del llibre del jove poeta, no tenia res de «noucentista», tota vegada que estava amarat d'efectes estètics propis de l'esperit finisecular que ell, precisament, volia esbandir de Catalunya. En el seu pròleg, «Xènius» comparava l'autor de «La Muntanya d'Ametistes» a la figura d'un jove ardit que havia penetrat al cor de Montseny i captivat un monstre femení d'aspecte seductor al qual el poeta que tenia una ànima sàdica, en lloc de rendir-se als seus encants l'havia torturat fins a convertir-la, per mitjà d'un elaborat procés artístic, en una personificació del Maligne. Breu, Eugeni d'Ors redactà un escrit preciosista que ens fa pensar en determinats fragments de «Les tentations de Saint Antoine» de Flaubert, en pintures de Moreau o de Klimt o en dibuixos de Beardsley.

Quan fallà l'amistat entre el prologuista i el poeta (el polític Jaume Bofill i Mates hagué d'intervenir, a contracor, com a testimoni de càrrec contra Eugeni d'Ors en la històrica sessió de la Mancomunitat en la qual es va debatre el

cessament del seu càrrec de Director d'Instrucció Pública) «Guerau de Liost» no volgué conservar el text proemial orsià per una segona edició del seu recull, l'any 1933 i el substituï per un altre de Josep Carner, el seu fraternal amic el qual anomenava Bofill «el meu germà petit».

I ara és hora que m'ocupi de «Gualba, la de Mil veus», començant per recordar que una bona part de l'obra narrativa d'Eugeni d'Ors pot considerar-se com un producte secundari o derivat de la seva tasca periodística. Generalment, «Xènius» a l'estiu i com una mena d'espai o vacances que ell mateix es concedia, deixava de comentar diàriament al «Glosari», els fets de l'actualitat literària, artística i fins i tot política per treure'n aquells al·liconaments de tipus cívic o estètic que li donaren un merescut prestigi, i llavors escrivia una narració continuada, per bé que publicada en successives edicions de «La Veu de Catalunya», de la qual els lectors també en podien rebre un missatge moral o artístic. Aquests, per exemple, foren els casos dels episodis de «La Ben Plantada» apareguts durant l'estiu de 1911, els de «Lletres a Tina» (1914 o «Llicó de Tedi en el Parc» (1916) sens perjudici que, posteriorment, Eugeni d'Ors els aplegués en llibres separats com «La Ben Plantada» (del qual he perdut compte del nombre de reedicions) com «Tina o la Guerra Gran» (nou títol imposat a «Lletres a Tina») o «Oceanografia del Tedi» (abans «Llicó de Tedi en el Parc»).

El mateix succeí amb les «gloses» intitolades «Gualba, la de Mil Veus» que anaren inserint-se en el quotidià de la «Lliga» al llarg dels mesos d'agost (dies 16, 17, 18, 21, 23, 24, 25, 26, 27 i 30), setembre (1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 13, 15, 16, 17, 20, 21, 22, 23, 27, 28 i 29) i octubre (1, 2, 5, 6, 11, 12 i 16) que no es publicaren en forma de llibre fins al 1935 en el breu període anterior a l'esclat de la Guerra Civil quan havia intentat aproximar-se, amb poc èxit, a la cultura catalana, respecte de la qual s'havia mostrat tan reticent, en les seves col·laboracions als diaris madrilenys, tal vegada inspirat en el despit de veure's desposseït de la seva exagerada fama de «Pantarca» o de dictador espiritual de la nostra terra.

No vull però entrar en el polèmic terreny de la «defenestració» d'Eugeni d'Ors. Diré, tan sols, que «Gualba, la de Mil Veus» és una obra fascinant, no únicament pel seu estil, sinó també i d'una manera especial, per la història que hi narra: Alfons, un home vidu d'edat madura i de professió intel·lectual, s'instal·la, un estiu, amb una filla seva adolescent en una caseta aïllada del poble de Gualba per poder enllestir una traducció d'«El Rei Lear», de Shakespeare. En la tasca és ajudat per la noia que ell anomena «Tel·lina», diminutiu deformat, de la traducció del seu autèntic nom de pila: Concepció o «Conxa». Pare i filla estan molt compenetrats, viuen l'un per l'altre, un bon xic distanciat de la «colònia» estival que considerarà la parella amb un cert recel.

La identificació espiritual de pare i filla és tan completa que gairebé voreja

Eugeni d'Ors. Dibuix de Ramon Casas.

l'incest i parlo d'una manera aproximada perquè Eugeni d'Ors tingué el bon gust de no descriure directament el pecat ni precisar l'ocasió en què es va cometre. Aquell greu mancament només queda insinuat amb les disquisicions que fa l'autor sobre les teories de Freud sobre els complexos d'Edip i d'Electra o sobre el mite platònic de l'ésser únic originari escindit en dues meitats: home i dona que mútuament se cerquen debades per completar-se però ben aviat gairebé la majoria dels lectors de «La Veu de Catalunya» tingueren el convenciment que el «Xènius» que admiraven «havia relliscat». L'equívoca anècdota de la narració orsiana té com a teló de fons el paisatge de Gualba, encara que les referències topogràfiques són mínimes, cosa que pot decebre els admiradors d'aquells paratges que hagin encetat el llibre amb el propòsit de trobar-hi descripcions concretes. Eugeni d'Ors al·ludeix només a la llegenda de la goja que va divulgar Víctor Balaguer, a les aigües del Montseny que baixen per torrents remorosos amb «mil veus», a la pompa de la seva vegetació espessa la contemplació de la qual arriba a torbar un dels protagonistes perquè li suggereix la «frondosa pubertat»... Breu; es tracta d'una obra volgudament obscura i barroca. El mateix autor, en el pròleg de l'edició de 1935, adverteix que «Tel·lina» vé a constituir «*el revers de la medalla que ostenta, al dret, l'efígie arquetípica, angèlica a força de classicisme, de Teresa, la Ben Plantada*».

Al meu entendre, «Gualba, la de Mil Veus» és un llibre de singular bellesa i d'un gran interès perquè respon al tarannà autèntic d'un escriptor eminent que, com va observar agudament Josep Pla, s'esforçà debades per aparèixer davant de tothom com un clàssic ple de serenor quan, en el fons, era romàntic apassionat.